

KRÚDY GYULA ÉS VÁRPALÓTA

Költészet és valóság

1. A régi Várpalota

„... estve volt, mikor a faluba érkezett. A Bakony zúgását már fél-órája hallotta, amint a személyvonat egy-egy állomáson pihenőt tartott. Valamikor utazott már erre — a katicabogár anyjához — francia illatszerrel dörzsölte ekkor az arcát, kezítükrében haját igazította, a kesztyűjét sokszor felhúzta... A hölgy az állomás végén várta, mantillában, barnás harmatos öz szemét ijedten rászögezte és félcipőjén a csokor mint egy kis kutya figyelő fülei...”*

Ki más írhatta volna e sorokat, ha nem az irodalom nagy mágusa, *Krúdy Gyula*? Tudta-e idézni bárki is oly vonzóan a múlt század biedermeieres, copfos, mantillás világát, mint ő? Mindent tudott Palota belső életéről, amit mások csak sejtettek. Ismerte a Loncsost és a Badacsonyt, aranyló nedűjét annyira szerette, mint vonzó szépasszonyait. A kiirtott bakonyi fák fájdalma épp úgy benne sajgott, mint ahogy kiérezte az örökös szélből az eltűnt betyáriidők romantikus világát. A bakonyi szél zúgásából nálánál többet senki el nem leshetett.

„Magyarországon vagyunk, a múlt század elején, közel Várpalotához, esteledik és a Bakony zúgása hirtelen felhangzik a környéken, mintha ezer meg ezer öreg fa ébredne fel délutáni álmából” — olvassuk másutt.**

A *Tanácsköztársaság* alatt született írásában már egyenesen történelmi freskót nyújt a Bakonyról.

„A Bakony szökik az emberek elől.

Mind beljebb húzódik hegyei, völgyei közé. Már nem is hallani erdő-zúgást Várpalotán, pedig húsz esztendő előtt még ott kezdődött a Bakony, ahol a falu végződött. A forspont (ismét kocsin utaznak Magyarországon; akinek valami bélyeges írás van a zsebében, a községházán, a „direktóriumnál” rekvirál elfogatot), a forspont tehát jó darab ideig halad a fehéren kanyarodó országúton, hegynek-völgynek, amíg végre elérjük azt a dombot, amelynek ritkás hajzatát messziről látni. Itt a Bakony. Régi Magyarország híressége. Kalandok, regények mesemondák színtere. Az elmúlt század történelme, amikor még ráérték Magyarországon meséket mondani, meséket végigélni. Manapság már senki se él, aki a Bakony nevezetességét: Sobrit a két szemével láthatta volna. Pedig a mostani vénembereket gyermekkorukban Sobrival ijesztgették. Sobrinak néztek minden gyanús vándorlegényt, holdfényben merengő odvas fadereket, a szél futó árnyékát az országút porában, a régi sas rikoltását, éjszakában koppanó lépést a gyalogúton. Jön Sobri.

* Krúdy Gyula: Az aranykézutcai szép napok. Bp. 1916. 36. l.

** Krúdy Gyula: Mákvirágok kertje. Ep. [é. n.] 158. l.

Már kizöldült a Bakony, a lombok összehajlanak, barátkoznak, tehénkét legeltet buja fűvén egy katonasapkás gyerek, azonkívül aztán nem találkozunk senkivel, csak az erdővel. Megyünk benne, mintha sose lenne vége. A veszprémi országút ez, benne fut a Bakonyban, pandurok virrasztották át a csillagos égboltozatot, betyárok óvakodó tüzét kereste az éjben a riadt vásáros szeme, az országútról egyenesen az erdőbe lehet lépni. Bár két lépésnyire esik egyik fatörzs a másiktól, mégis olyan sűrű ez az erdő, hogy nyomban elrejtí az, aki benne tíz-tizenöt lépést halad. Nincs bokra, csak sudár fatörzse. Egyforma, egykorú, egy testvér itt minden fa. Szabályosak, mint a katonák. Ember legyen, aki itt el nem téved. Lomb, fa, fű, kalapnagyságú kék égboltozat. Aztán megint lomb, megint fa, útnak, tájékoztatásnak híre-hamva sincs.”*

De nemcsak a Bakony, a távolabbi vidék is megkapja halhatatlan oldalait Krúdy írásaiban. Az a Tempe völgy is, amelynek Jókai nevezte el a Balatont s környékét, egészen Palotáig a *Vasárnapi Újság*-ban. (1858) — Füred, Veszprém hogyan is maradhatna ki ebből az írásrengetegből. De legjobban mégis Várpalotát szerette, zsalugáteres házait, a bennelevő illatos titkokat, férfiakat óhajtó asszonyait, meg az öreg Radicsot, akit nem lehet elfelejteni. De ami azt illeti, *Amanda* kisasszonyt sem, aki olyan „szép volt, mint Spanyolország”, s akiben nagyanyját, a romantikus sorsú Radics Máriát mintázta meg.

2. Krúdy és Várpalota

Diákkoromban egy Apolló-ban megjelent tanulmány indított el a Krúdy élmény felé. Most veszem csak észre, immár több mint három évtizede, hogy Krúdy 1933-ban eltávozott az élők sorából, ennnyivel vagyok hát idősebb én is, pedig mintha csakugyan tegnap lett volna. Krúdy már akkor túl járt az ötvenen, s akadnak öregek, akik még mint fiatalurat látták rozszant fiákeren bekocogni a palotai állomásról a „Rejcsur” felé, ahol egy zöldzsalugáteres házban lakott valami kisasszony, aki szépen tudott zongorázni. Legalábbis a palotaiak közül azoknak, akik emlékeznek a kiszűrődő hangokra, tetszett, hiszen különben alig is emlékeznének rá.

A kisasszony csak nem a „*Palotai álmok*” Szekszti kisasszonya? Szeretném ezt is eldönteni, meg sok más egyebet is, amit Krúdy várpalotai vonatkozású írásai vetnek fel. Találkozni azzal a múlttal, amely a történelem logikája szerint Várpalotán is elsüllyedt, az utolsó száz év eseményeivel, szereplőivel, akiknek az élők között talán már emlékük is alig található.

Néhány könyvben mégis él ez az egész, visszahozhatatlanul elporladt világ. Erről regél a Várberék, erről susog Pusztá-Palota erdőrengetege, ennek titkai hancúroznak a Loncsosban, bujkálnak a Bögrében, a Badaconyban, üzennek a Józánból, futkároznak a Sárrét ködlepte mezőin és csillognak a fölmerülő vadvizeken. Hátról, bent a hegyekben, bármi legyen is az igazság, mégis csak Mátyásról regél a Bakony s Petőfiről a Várvölgy kebeléből fújó szél. Vele szemben Ősi, Berhida, Peremarton, Pét dicsőséges magyar középkorról, honfoglaló őseinkről, törökverő nagyjainkról felelget a múltba visszashálló léleknek. És itt bent a városban, a Sörház utcában, a Mátyás király útjának ódon zugaiban, a halálraitélt Rejcsur egyik-másik házában, még él

* Krúdy Gyula: Magyar tájak. Bp. 1959. 140–147. 1. A betyárok országútján c. elbeszélésben

a régi Palota, amely legközelebb áll a mai öregekhez és a múlt szerelmeséhez. Ezt a világot láthatta még Jókai s ennek illatos titkait leste el Krúdy Gyula a századforduló esztendeiben. Hol a gondok elől menekült ide, hol a szerelem hívta, csábította. Bármiként érkezett is, mindig újabb és újabb megírnivaló anyaggal gazdagodott, amit később csillogó drágagyöngyökként dolgozott fel regényeiben és elbeszéléseiben.

3. Hagyomány és történelem

Lépjünk közelebb a valósághoz. Szükséges a várpalotai Krúdy-nyomokat összegyűjteni azért is, mert ezek fényében az író művészetének valósághoz való viszonya reálisabban értékelhető. Az idő is sürget az irodalom és a héytörténetírás együttműködésére, mert a szemtanúk, akik még ismerték a Krúdy-művek egyik-másik palotai alakját, egyre gyérülnek, lassanként teljesen kihálnak. A házak, amelyekben Krúdy nagyanyja, Radics Mária lakott — ki Amanda néven szerepel az Ál-Petőfi-ben s mint már idéztük: „szép volt, mint Spanyolország”, az író eposzi jelzőként ezzel illeti — lebontásra kerülnek. Nyoma sem marad annak a háznak, amelyben az író atyja meglátta a napvilágot, melyhez az író ifjúsága édes-bús emlékei fűzték. Az ismert s még lappangó Radics—Krúdy ereklyék elveszelődnek, a Loncosos — a legszébb tájak egyike Krúdy művészetében — lassanként beépül, a pincék beomlanak, a régi házak eltűnnek, az oly titokzatosan susogó fák kipusztulnak, források elapadnak, a temető kőkeresztjeinek feliratait megemésztí az idő. Röviden: Várpalota szédítő arányú fejlődése maga alá temeti azt a világot, amely igen számottevő Krúdy művekhez szolgáltatta az anyagot. Márpedig ezek ismerete a sokszor ködben gomolygó Krúdy-alakok és bonyolult helyzetek megértéséhez is segítséget nyújthat.

Kérdés azonban, hogy irodalomtörténeti, vagy legalábbis ily természetű kérdések tisztázásához felhasználhatók-e az egyszerű emberek tanúvallomásai, vagy csak az írásban rögzített adatok jöhetnek-e számításba. Élő tanúk vallomásainak szinte a vizsgálóbíró alaposságával végzett egybevetése számos esetben megbízhatóbb eredményre vezethet, mint ugyanarról a kérdésről fennmaradt írásos feljegyzés, amelynek szerzője vagy csak hallomás alapján dolgozott, vagy elfogult nézőpontból adta elő az eseményt; vagy ha mint szemtanú szól is, a valóságtól többé-kevésbé, de inkább többnyire nagyon is elrugaskodott s esetleg nem is a pontos helyrögzítés lebegett a szeme előtt. Több személy megkérdezése után göngyölni fel a kérdéseket, megbízhatóbb helyzetképet eredményez, kisebb a tévedés lehetősége, feltéve, ha a kutató minden vonatkozásban a legalaposabb körütekintéssel jár el. Írásos forrásokkal kapcsolatban a szembesítés híján erre megközelítő pontossággal sem nyílik lehetőség. Ezért tartjuk döntő fontosságúnak az irodalomtörténet számára a *még élő tanúk* meghallgatását, a vallomások segítségével a kérdések tisztázását.

Az első kérdés, amit eddig nem sikerült kideríteni, hogy a Krúdy-ősök közül a Radicsok mikor vándoroltak be Várpalotára. Annyi azonban bizonyosra vehető, hogy a múlt század közepén Várpalotán élő másik Radics családot a közös néven kívül egyéb, tehát vérségi kapcsolat nem fűzte a Krúdy-Radics családhoz. Ugyanez áll a jelenleg ott élő Radicsokra is. Nem sikerült az anyakönyvekben nyomára akadnunk annak sem, hogy Radics

Mária és testvére Radics János Várpalotán született volna. További kérdések; valóban megszökött-e Krúdy nagyanyja egy honvédtiszttel, táncolt-e a komáromi sáncokon, megesküdték-e, miért váltak el, aminek következtében a nagymama nem Krúdy Gyulánénak nevezi magát, hanem leánykori nevén Radics Máriának. Hol született fiuk, az író Krúdy apja, találunk-e erre írásos bizonyítékokat Várpalotán, s mit mond a helyi hagyomány. — Radics János szerepe is tisztázandó, azután mindaz, amit Várpalotáról, környékéről Krúdy megörökít. Ide értendő a mellékszereplők kérdése is, Isztricsné-Fánci, Hajmáskéri Valier, Cirlei, Szekszti kisasszony, Lehőcz Anna, Fátyol Erzs, Hetkei nyugdíjas színész, Kamilla, Mózer Pál vendéglős stb. a *Palotai álmok*-ban. És mindazoké, akiknek személye a hagyomány még élő tanúinak vallomása, esetleg lappangó feljegyzések alapján tisztázható: Groszter csizmadia, Natália, Ignác, az öreg Lipkai, Morvai, a magát sirból kikaparó Mesztergnei stb. az *Asszonyságok díj*-ban. Sarlai takácslegény, Hoszter Fülöp stb. az *Al-Petőfi*-ben; Mózsi, az álbetyár, Móni, a fiákeres, Pagonyi, az őrnagy stb. az elbeszélésekben.

*

A helyi hagyomány tud arról, hogy *Radics Máriát*, Krúdy nagyanyját Krúdy Gyula „várkapitány” megszöktette. Még többen élnek azok közül, akik személyesen ismerték Radics Máriát, de férjére, az író hasonló nevű *nagyapjára* és *apjára* már senki sem emlékszik. Akadnak idősebb palotaiak, kik Radics Máriával kapcsolatban személyes emlékeket őriznek, akik ismerték házát, lakását, „gyermeküket” és unokáit. — Élnek még azok közül néhányan, akik emlékeznek Radics Jánosra, magára az író Krúdy Gyulára, akik játszottak az író testvéreivel, akik itt „nyaraltak” időnként a nagymamánál, Radics Máriánál. Vessük alá vizsgálatnak a palotai kapcsolatok, leírásokat, szereplőket, költészetet és valóságot a helyi hagyomány világánál.

4. Részletek a hagyományból.

— Radics Mária igazi nagystílű asszony volt — kezdi Szabó Istvánné Tizekker Matild néni. — Tudja lelkem, olyan asszony nem akadt még egy. Páratlan egy asszony volt. Amikor Klapka eladta a várat Görgeynek, illetve az osztráknak, ő is ott volt Komáromban. Tudja-e, ki szöktette meg?

— Megszöktették?

— Meg. Krúdy Gyula várkapitány *lovon* szöktette meg. Mert gyönyörű egy teremtés volt az a Radics Mária. Mindig suhogó selyemben járt. Hétköznap is pártával a fején, kidomborítva magát olyan rokokósan, dróthálóval. Mikor leült, tudja hogyan ült le? — fordult felém ez a süket és vak asszony.

— Így e — s el is magyarázza, be is mutatja: — becsapta maga alá egyik oldalon a szoknyát, a másik oldalon elterült a drótháló, ami tartotta azt a mindig ragyogó selyemruháját. De várjon csak, hozok én ki Radics Máriától *emléket* is.

Ezzel eltűnt a mellékajton és én közben tűnődtem, milyen különös játékot űz az emberrel a sors. Az öreg Radics pincéjére voltam kíváncsi, gyanakodva és semmit sem remélve mentem be egy házba, amelyről azt állítják, hogy ott született Krúdy Gyula. Nem telik el fél óra, emlékek tárulnak elém. Hiszen eszerint nem mese, hanem valóság az, hogy Komáromban tán-

colt Radics Mária a sáncokon, tisztek és katonák előtt — nem kell mindjárt rosszra gondolni. — Hogy Füreden élt és onnan jött „négyökrös szekéren” a Loncsosba „Petőfi” után. S íme, ez a Radics Mária állítólag senki más, mint Krúdy Gyula nagyanyja. De el lehet ezt hinni? Nem megy olyan könnyen, sok itt még a tisztázni való.

— Itt van lelkem, nézze meg ezt a tányért, ez Komáromból való, nézze meg jól, Radics Máriától kaptam. És nézze meg ezt a legyezőt is, Radics Mária tulajdon legyezője. — S a vak asszony reszkető mozdulattal, szinte áhitattal bontja ki az átlátszó papírból a tányért. Csinos alkotmány, repedt, de azért szinte hibátlan. És a selyempapírból kibomlik a fekete, piros szélű legyező is. Mintha titokzatos parfümök illata venne körül, selymek sejtelmes suhogását érzem, édes sóhajokat hallok, a várkapitány mámoros bókjait, meg a daliás, büszketartású Radics Mária szenvedélyes hangját. Emlékek, el kell hinnem, hiszen Radics Mária emléktárgyait forgatom a kezemben.

— Mert tudja lelkem, ma szegények vagyunk, kopottak is, de mink is voltunk valakik. Pékmester volt az apám, de ezek a Radicsok, ezek olyan fukarok voltak. Otthon is, máshol is. Volt mindenük, de a fogukhoz verték a pénzt. Tőlünk hordták a süteményt, de Radics Mária mindig kicsinyellette. A Radics János, az meg aztán, hej, az volt mégcsak a fukar ember. Fia, az Árpád gyerek, udvarolt is volna nekem, mert jómódúak voltunk, de azok igen-igen fősvények voltak...

S elvesznénk a részletekben, ha egy kérdéssel elejét nem venném:

— Krúdy azt írja, hogy Radicsék a várban laktak, vagy *ott is* laktak?

Pár pillanatig gondolkodik s látatlanban is rácsap a vállamra, úgy válaszol:

— Persze hogy laktak! De ebben az öreg várban, innen jöttek ki, mikor megvették ezt a házat, amelyik az én rokonomé — mutat a társaságomban levő Klugné asszonyságra.

— Tehát laktak a várban?

— Laktak hát a Radicsok.

— Akkor viszont hogyan kerültek a Nyírségbe? Krúdy Gyulát úgy tartja számon az irodalom, mint nyírségit.

— Jaj fiam! Hát innen ment el a Radics Mária Nyiregyházára az Erzsi nevű lányához.

— Hogyan, hát volt neki lánya is?

De ezt aztán már mindketten igazolják, csakhogy nem a „várkapitánytól”. Matild néni még együtt is nyaralt velük, sőt, fürdön is volt egyikkel, míg egy másik lányával, Valival együtt járt iskolába. Ezt a témát azonban nem akartam tovább göngyöltíteni.

— Tudja, jött az velünk — mármint Radics Mária — még a csatkaibúcsúba is. Egyszer a temetőben mutattunk neki egy érdekes sírfeliratot:

„Itt nyugszik Szűcs Borbála, szütleány,
Sírátja egyetlen fia, Mihály.”

Jót nevetett rajta: — No, ez reám is illik egy kicsit — s megint csak nevet jóízűen. Hát — ilyen volt.

Azonban ez a mindenfelé ismert tréfás sírfelirat éppen elég volt ahhoz, hogy még fokozottabb fenntartással fogadjam a helyi hagyományt. Nem

esünk-e még inkább a valószínűtlenség világába, ha nem fordítok a beszélgetés menetén? Mert Radics János az Ál-Petőfi-ben így korholja Máriát: „csak éld világodat és hurcold meg a Radics nevet” — de ezt a már ott is fukar Radics János mondja, míg Mária már ott is önérzetesen vallja, hogy a fele sem igaz annak a rossznak, amit fecsegnek róla. — És aztán másként ítélte meg ezt az asszonyt a maga kora s megint másképp az utókor. Annyi bizonyos: a Dalmáciából jött selyemkereskedők utódjának asszonylétére is szűk volt Macedónia. Kinőtt Várpalota társadalmából, talán azért is nem találta meg a maga emberét. Mert akiben hitt, abban csalódott, Krúdy Gyulában, a „várapitány”-ban. De ezzel visszaérkeztünk a valóság földjére:

— Ismerte maga személyesen is Krúdy Gyulát, az író? — teszem fel a kérdést Matild néninek.

— Hát hogyne ismertem volna. Daliás, szép szál barna férfi volt. Igazi úr volt az.

— És emlékszik Mónira, a fiakeresre is?

Kutat az emlékezetében, Klugné asszonyság is vele együtt s ketten sütik ki, hogy igazam van, a Deutschof hívták Móninak, sőt még azt is tudják, merre lakott az öreg konfliscs. Olvasóim bizonyára tudják, miért adtam fel a kérdést. — Még valamit kérdezek:

— Mondja meg nekem Matild néni, mikor halt meg Radics Mária?

— Száz esztendő s korában, Nyiregyházán. 1831-ben született, ezt én jól tudom.

Egy kis szünet után még hozzát teszi:

— Tudja, kitűnően zongorázott Radics Mária és szerette az ékszereket. De nagy kuruzsló is volt, még ólmot is öntött. — S elmondja, hogyan.

— És a lottóval hogy voltak?

— Lottóval? — kérdi kissé értetlenül, majd mint aki egy elmerült világ-
nak drága emlékét ragadja meg, szinte győzelmesen kiált fel: talán *lutrit* akart mondani? Hu, nagy lutrizó volt, de milyen nagy, nemcsak ólmot öntött, kuruzsolt is és nagy bolondja volt a lutrinak!

Nincs is kétségem etekintetben, hiszen írva van a *Palotai álmok*-ban.

5. Részletek a valóságból

a) *Radics Mária* — Radics József palotai furmányos fuvarosgazda leánya — élete jelentős részét valóban Várpalotán töltötte. Férje, az alább szereplő három közül a legidősebb *Krúdy Gyula* kapitány — a családi hagyomány szerint — egy tisztibálon ismerkedett meg vele, de nem Várpalotán, hanem Győrött. Radics Mária akkor kb. 16 éves lehetett. A tiszt úr megszóktatta s tábori pap adta őket össze. Arról, hogy a komáromi vársáncon táncolt, amint később unokája, az író Krúdy Gyula állította, Várpalotán nem tudnak, de Radics Mária egyéniségét ismerve alighanem a színigazságot írta meg az író-unoka. A helyi hagyomány tud arról is, hogy elvált a kapitánytól. Beszél lányairól, de e ponton az emlékezés csal, mert a történeti igazság az, hogy csak egyetlen lánya született, az is korán elhalt. (A várpalotai anyakönyvben nem találjuk nyomát.) Akikre a palotaiak, Vidamon Károly, Vörös Istvánné, özv. Csősz Józsefné stb. visszaemlékeznek, azok nem Radics Mária lányai, hanem valószínűen unokái, az író Krúdy Gyula testvérei. — Radics Máriának legidősebb Krúdy Gyulától (tehát az író nagyapjától) az említett s korán elhunyt lányon kívül két fia született: az egyik Béla, a későbbi

huszár főhadnagy, a másik Gyula, az író édesapja. Klug Györgyné maga mutogatja a Jókai utcai Radics-Krúdy-házban azt az utcára néző szobát, amelyben az író apja született s a nagy asztalt, amelyről Krúdy süllyesztette el a nagyanya által bőven terített fogásokat. — Bélának nem akadunk születési adataira a palotai anyakönyvben, Gyuláét, az író édesapját azonban sikerült megtalálni:

1850. szept. 2. Krúdy Gyula r. kath. Palota Nagy Zsigmond Haberreiter
Gyula Zsigmond Radics Mária nemes Palota Krúdy Mária Márton káplán

tehát nem 1849 Szilveszterén született, ahogy Krúdy Gyula a *Dunántúli-Tiszántúlinál* című művében írja; ez utóbbi esetben azonban aligha rophatta táncát a honvédekkel a komáromi sáncokon. Vagy nagyon elkéstek a keresztelessel — kilenc hónappal — ami szokatlan lenne s különben is, mi tette volna szükségessé, mikor mindkét szülő katolikus lévén, a keresztelest felett vita sem lehetett. Akkoriban a szülők még felekezeti különbség nélkül siették megkereszteltetni az újszülöttet, a római katolikusok különösen is sürgősnek tartották. Valószínűbb, hogy Krúdy csak a hatás kedvéért írta szilveszteri gyerekek az édesapját. A *Dunántúli-Tiszántúlinál* című művében még egyszer és utoljára elmond néhány családi mozzanatot, többek közt Radics Jánosról, Mária testvéréről is, aki időközben — állítólag — felcsapott palotai halottkémnek s a regény szerint kitűnő érzékével mindig megérezte, hol haldoklik valaki a nagy familiából. Ámbár süket volt, annál jobban hallott belülről, s megindult a haldokló felé. Így érkezett meg a regény szerint Várpalotáról Nyiregyházára, az író apjának halálára, 1899 Szilveszterére.

Az, amit Krúdy ír, hogy a keresztelest végző Haberreiter Márton káplán 1899-ben már idős ember lehetett — eszerint megfelel a valóságnak. Legalább hetvenöt éves, vagy még több. De hogy ebben az időben Várpalotán szolgált volna, erre nézve a hivatalos könyvekben nincsenek adatok, s így nem tudjuk, voltaképpen ki a mintája a fenti regényben szereplő idős papnak.

Hogy Radics Mária elvált a férjétől, az író nagyapjától, ez megfelel a valóságnak. 26 évi házasság után került sor erre, s ha abban az időben egy asszony erre szánta rá magát, nagy okának kellett lenni. Radics Mária sem ok nélkül adta válasra a fejét.

Mindenképpen rendkívüli asszonynak kellett lennie. A Krúdy-család úgy tudja, hogy 1900—1910 között képgyűjteményét eladta a Szépművészeti Múzeum elődjének. E gyűjtemény nyomainak feltárására irányuló kísérletek eddig sorra hajótörést szenvedtek, alighanem joggal tételezzük fel, hogy e képtárnak viszonylag jelentősnek kellett lennie, ha a Szépművészeti Múzeum elődje érdemesnek tartotta megvételre. Az író Krúdy Gyula szerint Rembrandt-kép is szerepelt a gyűjteményben. Honnan szerezhette Radics Mária képeit? Talán közel járunk az igazsághoz, ha azt tételezzük fel, hogy a művészbarát Waldstein János gróf várpalotai képtárából kerülhettek birtokába Waldstein halála után: vétel, ajándék, vagy valamilyen üzleti kapcsolat révén. Waldstein gyűjteményéről Rómer Flóris is megemlékezik a *Bakony...* című művében. Ebben akár Rembrandt-kép is akadáhatott, bár valószínűleg csak *másolatban*. És talán a híres állat- és tájképfestő *Pállik Béla*-kép is, mert őt élénk kapcsolatok fűzték Waldstein grófékhoz és Palotához.* Ha Radics Mária képeinek jegyzékét sikerülne megtalálni, Várpalota

* L. Szij Rezső: Várpalota. Bp. 1960, 234—235. 1.